

BUDUĆNOST POLITIKE PROŠIRENJA EVROPSKE UNIJE NA ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA NAKON ODLUKE VELIKE BRITANIJE DA NAPUSTI EU

Slavica Stamenić¹

SAŽETAK

Ovaj članak predstavlja svojevrsnu analizu mogućih posledica izlaska Velike Britanije iz Evropske unije na budući razvoj politike proširenja EU. Odluka Velike Britanije da napusti iniju evropskih zemalja svakako će imati neupitan uticaj na buduću sliku Evrope, ali i na njenu politiku proširenja. Imajući u vidu da države Zapadnog Balkana ima pretenzije na članstvo u EU, pre svega iz ekonomskih razloga, njihove dalje šanse za evrointegracijama se nameću kao važna i aktuelna tema za diskusiju. Autor u radu pokušava da da odgovore na sledeća pitanja: kako će izgledati buduća slika Evrope, da li EU ima kapacitete za nastavak evropskog projekta nakon breگزita, i u čemu se ogleda mogućnost zemalja Zapadnog Balkana u ekonomskom kontekstu, da li u članstvu u Evropskoj uniji ili ove države imaju alternativu. Uzevši u razmatranje da se istraživački članak bavi budućom slikom Evrope ključni argumenti kojima će biti potkrepljeni zaključci istraživanja su pretežno dati sa normativističkog, realističkog iracionalističkog stano-
višta. Autor iznosi zaključak da će breگزit u određenom delu skrenuti pažnju sa politike proširenja, ali da će reforme institucija u Briselu doprineti očuvanju kako jedne od ključnih politika EU, politike proširenja, tako i Evropske unije, kao sistema u krizi. Sa druge strane, zemlje Zapadnog Balkana, ukoliko istraju u cilju formiranja sopstvene carinske unije, ali i sprovođenju reformskih procesa, imaju šanse da dožive ekonomski preporod i približe se zapadnoevropskom ekonomskom modelu što i jeste njihov krajnji cilj.

Ključne reči: Evropska unija, EU, Velika Britanija, breگزit, Zapadni Balkan, politika proširenja

ABSTRACT:

This article represents analysis of possible consequences of the Great Britain's leaving the European Union for the future development of the EU enlargement policy. Great Britain's decision to leave EU will certainly have unquestionable influence on the future picture of Europe, but also on its enlargement policy. Considering that the Western Balkans have pretensions on EU membership, primarily for economic reasons, their further chances for European integration are becoming an important topic for discussion. The author tries to answer the following questions: how will the future picture of Europe look like, does the EU have the capacity to continue the European project after Brexit, and what are chances for the Western Balkans in the economic context, either in EU, or in some alternative union. Taking into consideration that article deals with the future image of Europe, the key arguments to support the conclusions of the research are predominantly given from a normative, realistic and rationalistic point of view. The author concludes not only Brexit will draw attention in certain part from the enlargement policy, but

¹ Slavica Stamenić, doktorand na Fakultetu političkih nauka, Univerziteta u Beogradu, stamenic.slavica@gmail.com

also the institutional reforms in Brussels will contribute to the preservation of enlargement policy as one of the key EU policies, and in accordance with that the whole European Union as a system in crisis. On the other hand, the Western Balkans, if they are pursuing in creating their own customs union, but also in the implementation of their own reform processes, they will have a chance to experience economic revival and approach to the Western European economic model, which is their ultimate goal.

Key words: European union, EU, Great Britain, Brexit, Western Balkans, enlargement policy

Uvod

Imajući u vidu da se u agendi spoljnopolitičkih prioriteta većine zemalja Zapadnog Balkana kao jedan od najvažnijih izdvaja integracija u Evropsku uniju, ova tema od izuzetnog je značaja za sve stanovnike pomenutog regiona. Istraživanje ove međuvladine i nadnacionalne unije dvadeset osam država članica zahteva dodatnu pažnju spoljnopolitičkih analitičara i istraživača iz ove oblasti naročito u kriznim i neizvesnim situacijama, poput one sa kojom se Evropska unija trenutno suočava. Koncept meke moći u međunarodnoj politici definisan od strane profesora Univerziteta Harvard i čuvenog američkog teoretičara i autora brojnih radova iz ove oblasti Džozefa Naja (Naj, 2004) objašnjava planetarnu privlačnost određenih zemalja i kultura u odnosu na druge. Očigledan primer za tako nešto predstavljale bi Sjedinjene Američke Države i zapadna kultura. Svakako, ne može se poreći ni veoma jaka, pre svega regionalna, privlačnost Evropske unije koja je zahvaljujući svojim vrednostima, naročito načelima vladavine prava, poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, prosperiteta, mira i solidarnosti, ali i zavidnom stepenu ekonomskog i tehnološkog razvoja, uspeła da u velikoj meri po privlačnosti parira Sjedinjenim Američkim Državama. Stoga, definisanje punopravnog članstva u Evropskoj uniji kao strateškog nacionalnog cilja zemalja Zapadnog Balkana može se percipirati kao svojevrsan instrument za sprovođenje, pre svega ekonomskih reformi i modernizacije, kao i sredstvo za postizanja mira i saradnje u regionu zemalja čiji su bilateralni odnosi u prošlosti pretrpeli brojne turbulencije.

Istovremeno dok se države Zapadnog Balkana bore da usvoje evropske vrednosti i ispunе uslove suštinski važne za punopravno članstvo u Evropskoj uniji, javlja se želja jedne od članica za izlazak iz Unije. Kada je bivši premijer Velike Britanije Dejvid Kameron u februaru 2016. godine raspisao referendum u svrhu izjašnjavanja građana Velike Britanije o tome da li žele da i dalje budu jedna od država članica EU, ova tema postala je vodeća za mnoge istraživače iz oblasti međunarodnih odnosa. Međutim, iako je jedan od mogućih ishoda ovog oblika neposredne demokratije bio izglasavanje istupanja iz Evropske unije, poznat kao bregzit, čini se da je sam rezultat referenduma mnoge iznenadio. Protagonisti ideje za izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz Unije su pretežno, putem brojnih medija tokom kampanje koja je prethodila referendumu, isticali su nezadovoljstvo politikom proširenja EU i opasnost od imigracija iz zemalja kandidata, sa naročitim naglaskom na siromašne zemlje iz regiona Zapadni Balkan.

S obzirom na to da je reč o drugoj najvećoj ekonomiji EU koja je deo evropskog projekta već više od četiri decenije potpuno je očekivano da ovakav ishod uzrokuje buru zaprepašćenja i negativnih reakcija. Velika Britanija je prva zemlja koja napušta Evropsku uniju pa iz razloga što pojedinosti mogućeg razlaza još nisu poznate široj javnosti dolazi do širenja straha i nepoverenja. Jedna od posledica ovog događaja je i opasnost od tzv. domino efekta, odnosno prenošenja „zaraze“ i na druge države članice EU u kojima su

sa krizom ojačali desničarski pokreti. Uzevši u obzir da je EU značajan spoljnotrgovinski partner država Zapadnog Balkana, kao i to da je značajan deo spoljnog duga tih zemalja izražen u evrima, svaki veći potres ili poremećaj na tržištima evrozone ili Evropske unije negativno utiče i na njihove privrede.

Metodologija i metode

Uzevši u razmatranje da se istraživački članak bavi budućom slikom Evrope ključni argumenti kojima će biti potkrepljeni zaključci istraživanja su pretežno dati sa normativističkog, realističkog i racionalističkog stanovišta. Prilikom istraživanja procesa pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji značajan fokus istraživačke pažnje smešten je na procesu donošenja odluka tokom pregovaranja, a pri tome svakako nije lako zanemariti relativnu ekonomsku moć neke zemlje. U nezavidnoj ekonomskoj i političkoj situaciji u kojoj se nalaze zemlje regiona Zapadni Balkan naspram Evropske unije, primorane su da trpe neprekidnu politiku uslovljavanja i birokratskog tapkanja u mestu, naoružane nepokolebljivim strpljenjem i usremljene ka utopističkoj ideji kakva je integracija u porodicu evropskih zemalja. Normativističko stanovište takođe čini suštinu metodološkog okvira ovog istraživačkog rada. Primera radi, politika proširenja Evropske unije definisana je „skupom implicitnih ili eksplicitnih principa, normi, pravila i procedura odlučivanja oko kojih se okupljaju očekivanja aktera u određenoj oblasti međunarodnih odnosa“ (Krasner, 1983), što čini suštinu normativističkog metodološkog principa. Na primeru konkretnog istraživanja može se upotrebiti i racionalističko teoretsko stanovište pre svega zbog razvojnog puta politike proširenja EU i očuvanja jednog od najčvršćih saveza i najpozitivnijih primera sinergijske saradnje nakon Drugog svetskog rata. Velika Britanija koristi prednosti svog privilegovanog položaja te stoga oblikuje svoju politiku merkantilističkim ciljevima, sve sa ciljem zaštite nacionalnih interesa. Sa druge strane, zapadnobalkanska petorka koja je u pregovarački inferiornijem položaju, teži da balansira između različitih interesa, ali prvenstveno da zadrži fokus na domaćim, nacionalnim ciljevima, te stvara rezervni plan kreiranja sopstvene carinske unije kao alternative evrointegracijama.

Dato naučno istraživanje karakteriše opšti metodološki koncept društvenih nauka. Po tipu je neeksperimentalno, deskriptivno i kvalitativno. Naročiti naglasak je stavljen na hipotetičko-deduktivnu metodu i statističku opštenaučnu metodu. Istraživački dizajn se zasniva na korišćenju pretežno kvalitativnih tehnika istraživanja. Najzastupljenija je analiza sadržaja i analiza medijskog diskursa na osnovu raspoložive stručne akademske literature, ali takođe i štampanih i elektronskih novinskih članaka iz oblasti međunarodnih odnosa i evrointegracija. Kada se radi o osnovnim naučnim metodama u određenim fazama izrade istraživanja korišćeni su skoro svi tipovi osnovnih metoda i njihovi postupci kao što su analiza, sinteza, indukcija, dedukcija, apstrakcija i konkretizacija, ali i generalizacija i specijalizacija, imajući u vidu visok stepen međusobne korelacije ovih metoda koje čine bazu složenijih opštenaučnih metoda. U početnim fazama su korišćene analiza, indukcija i specijalizacija, a u završnim fazama dedukcija, generalizacija i sinteza.

Politika proširenja EU na zemlje Zapadnog Balkana

Članstvo u Evropskoj uniji jedan je od najvažnijih strateških i spoljnopoličkih ciljeva i kao takav zajednički je za skoro sve zemlje koje se nalaze u regionu Zapadnog Balkana,

izuzev Hrvatske koja se ovoj nadnacionalnoj organizaciji pridružila jula 2013. godine. Negativni stereotipi o području Zapadnog Balkana prouzrokovani su prevashodno dugoročno lošim ekonomskim stanjem kao posledicom teške i burne prošlosti koja je stvorila negativnu percepciju Evropljana prema Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Albaniji, o kojima se i dalje govori u pežorativnom kontekstu. (Močnik, 2012)

Opređenje zemalja ovog dela Evrope za proces evropskih integracija proizlazi ne samo iz želje da se prevaziđu unutrašnji, pre svega ekonomski, problemi sprovođenjem neophodnih reformi ugledanjem na vodeće države članice Evropske unije, već i iz prirodne geografske etabliranosti i neraskidivih trgovinskih veza sa zemljama članicama EU. Regionalna netrpeljivost i ratni sukobi s kraja prošlog veka narušili su unutrašnja uređenja ovih država pri čemu su potpomogli unutrašnju disharmoniju stvorivši niz političkih i ekonomskih problema. Ideal kome danas teže pomenute države odlikuje veoma privlačna ideja koja promovise udruživanje država i njihovo zajedničko istupanje na međunarodnoj sceni, dok se sinergijom stvara jedinstveni evropski identitet koji je osnova za mir, saradnju i preporod.

Ipak, da bi neka država postala deo ovog kluba, mora ispuniti i određene uslove i izvršiti neophodne reforme kako bi se približila i bila ravnopravna sa ostalim članicama. Sa ciljem omogućavanja što potpunijeg i efikasnijeg upravljanja sveobuhvatnim reformskim procesima nastala je politika uslovljavanja kao deo zajedničke spoljne i bezbednosne politike Evropske unije. (Belkić, 2008) Uslove za prijem nove države u EU definišu kriterijumi iz Kopenhagena koje je doneo Evropski savet 1993. godine. Oni su klasifikovani u tri osnovne grupe, a to su politički kriterijumi, ekonomski kriterijumi i sposobnost preuzimanja obaveza iz članstva u Uniji. Politički kriterijumi temelje se na zahtevima za stabilnim institucijama koje garantuju vladavinu prava i demokratije sa akcentom na zaštiti ljudskih i manjinskih prava, kao i na unapređenju saradnje sa susednim državama što je naročito važno za Zapadni Balkan. Prioriteti o pitanju ekonomskih kriterijuma zasnivaju se na funkcionisanju tržišne ekonomije i fer konkurencije sa naglaskom na efikasnijem upravljanju javnim finansijama. Sposobnost preuzimanja obaveza koje proizlaze iz članstva podrazumeva usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa *acquis communautaire* odnosno komunitarnim pravom Evropske unije na čije preuzimanje i prilagođavanje se država obavezuje potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Sve države kandidati za članstvo moraju prihvatiti osnivačke ugovore i druge stavke izvedene iz ugovora i uskladiti svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU koja je podeljena na 35 poglavlja.

Ukoliko bismo koristili analizu medijskog diskursa, uzevši u razmatranje prvenstveno lokalne medije zemalja kandidata za članstvo u EU, nameće se zaključak da odnos između EU i zemlje kandidata nije partnerski, već da institucije EU diktiraju uslove čiji se opseg konstantno proširuje i nameće tempo pregovaračkog procesa za priključivanje EU. Iako se medijsko izveštavanje o EU u nekim zemljama Zapadnog Balkana neretko doživljava kao površno, zasnovano na praćenju dnevnopolitičkih događaja, dominantno faktografski i uglavnom bez dublje analize (Milinkov i Šinković, 2016) nije moguće zaobići utemeljen stav stručnjaka iz ove oblasti o neravnopravnom odnosu i postojanju politike uslovljavanja između zajednice evropskih država i zemalja koje pretenduju da to postanu. Uzevši u obzir da koncept politike uslovljavanja proizlazi iz postavljanja uslova za članstvo u međunarodnim organizacijama (Delević, 2009) i da obuhvata pažljivo odabrane kako opšte tako i

specifične uslove nije neobično da se ova politika doživljava kao instrument spoljnopolitičke prinude. (Belkić, 2008)

Kada je reč o zemljama Zapadnog Balkana status „zemlje kandidata“ imaju Makedonija, Crna Gora, Srbija i Albanija, dok su Bosna i Hercegovina i autonomna pokrajina Kosovo i dalje u poziciji mogućeg kandidata za članstvo. Uslovi za prijem se konkretizuju za svako novo proširenje, a sa prijemom nove članice moraju biti saglasne sve trenutne države članice. U tom kontekstu su veoma bitni bilateralni odnosi države kandidata sa državama članicama, ali podjednako su važni i susedski odnosi koje država (mogući) kandidat za članstvo ima sa svojim okruženjem. Često je slučaj da su uslovi za članstvo političkog karaktera što neretko dovodi do zamora ili gubitka privrženosti evropskim integracijama.

Crni labudovi iza horizonta EU

S okončanjem Drugog svetskog rata Evropu, ali i svet preplavile su mnogobrojne ideje o udruživanju u saveze, kao i organizovanju raznih regionalnih i međunarodnih institucija koje bi za cilj imale preporod i razvoj. Globalizacija i tehnološki napredak olakšali su povezivanje i razmenu, ali i ojačali ekonomsku i trgovinsku međuzavisnost što je rezultiralo zaokretom pažnje sa geopolitike na geoekonomiju. Sa dodatnim jačanjem stepena međuzavisnosti između različitih država sveta, kao i integrativnih procesa na globalnom i regionalnom nivou, povećala se finansijska povezanost, ali i opasnost od širenja kriza i drugih negativnih trendova. Takva situacija desila se i sa krizom javnog zaduživanja koja se 2008. godine proširila sa američkog na evropski kontinent gde je toliko ojačala da je dovela u opasnost očuvanje zajednice evropskih zemalja u obliku u kakvom danas postoji Evropska unija.

Iako su brojni ekonomski stručnjaci predviđali svetlu budućnost evru i mogućnost pariranja dolaru kao globalnoj valuti, već na proleće 2010. godine kriza i fiskalni problemi u Grčkoj izazvali su nervozu na finansijskim tržištima. Reakcija nemačke kancelarke Angele Merkel na to je bila upozoravajuća, sa obrazloženjem da „ukoliko evro propadne, neće propasti samo valuta, već i Evropa, a sa njom i ideja o evropskom zajedništvu“ (Atkins, 2010). Evropske vlade u saradnji sa Međunarodnim monetarnim fondom morale su da sprovedu program spasavanja evrozone kako bi povratile poverenje investitora. Ozbiljnost grčke krize kulminirala je jula prošle godine, kada su se građani Grčke na referendumu izjasnili protiv mera štednje. Odbacivanje programa reformi prebacilo je odgovornost na kreditore za rešavanje krize u Evrozoni. Tada se spekulisalo o potencijalnom izlasku Grčke iz EMU, odnosno o tzv. gregzitu, ali to se još nije dogodilo. Međutim, rešenja krize u evrozoni i dalje nema na vidiku i pored intenzivnih napora od strane relevantnih institucija. Jedno je sigurno, sistem upravljanja Evropskom monetarnom unijom nije u potpunosti adekvatan i dugoročno održiv. Kako EMU karakteriše kombinovani ili takozvani hibridni metod upravljanja, koji se ogleda u tome da je u ekonomskom delu unije zastupljen međuvladin, a u monetarnom komunitarni metod upravljanja, zemlje članice odvojeno i nezavisno vode svoje ekonomske i fiskalne politike. Imajući u vidu da su ove dve politike u velikoj meri povezane, one zahtevaju kompatibilnost i usklađenost, što nije moguće postići kako zbog nepostojanja usaglašenosti u pogledu vođenja njihovih ekonomskih politika, tako i u pogledu razvoja ekonomskih kapaciteta i snage privrede. Takođe, pravila učešća u EMU, u vidu kriterijuma ekonomske i pravne konvergencije, nisu u potpunosti ispoštovana, što

je dokazano i na slučaju Grčke, tako da je stvorena institucija sa nejednakim partnerima i slabim izgledima za uspeh. To izaziva nervozu kod drugih država članica EU čiji poreski obveznici plaćaju skupe greške neodgovorne politike grčke vlade što dalje vodi do opšteg nezadovoljstva i nedostatka usaglašenog stava, a i dodatno produbljuje krizu. Istovremeno, izbeglička kriza stavila je na test jedinstvo EU. Uprkos šest decenija integracije, nacionalni identiteti postaju snažniji u odnosu na zajednički evropski identitet. Nacionalne vlade država članica počinju da insistiraju na novoj podeli u nadležnostima i većem nacionalnom suverenitetu u odlučivanju. Dodatno opterećenje predstavlja i opasnost od masovnih migracija iz država (mogućih) kandidata za članstvo čije su ekonomije slabije razvijene, a stanovništvo siromašnije.

Svi pomenuti događaju ojačali su evroskepticizam, kao i nacionalističke pokrete u Evropskom parlamentu i državama članicama. Kompleksnost ovih problema razumeju i države u regionu Zapadnog Balkana, ali njihove vlade se i dalje odlučno zalažu za pristupanje EU. Bez obzira na krizu u EU one tamo vide spas od sopstvenih vsegodišnjih kriza i sa nestrpljenjem iščekuju nastavak evropskog puta.

Bregzit kao kulminacija krize EU

Da je bregzit bio scenario u odnosima između EU i Velike Britanije koji smo mogli da naslutimo može se zaključiti iz specifičnosti njihovih dugogodišnjih relacija. Davne 1961. godine, zahtev Ujedinjenog Kraljevstva za članstvo u Evropskoj ekonomskoj zajednici, inače preteći Evropske unije, završilo se neuspešno zbog veta Francuske, koja je bila jedan od osnivača ovog saveza. Međutim, šest godina kasnije, kada je drugi put apliciralo za članstvo Ujedinjeno Kraljevstvo bilo je primljeno u zajednicu. Ipak, već 1975. godine, vlada je pokrenula referendum o članstvu u toj organizaciji kome se protivilo čak trećina Britanaca.

U narednom periodu vlada Velike Britanije uspešno je izdejstvovala izuzeće od raznih zajedničkih politika i obezbedila Velikoj Britaniji poseban status koji će imati sve do momenta istupanja iz unije. Među ustupcima koje je vlada Velike Britanije uspeła da omogući spadaju i izuzeće od zajedničke monetarne politike i primene evra kao zvanične valute plaćanja, ulazak u Šengensku zonu, ali i smanjenje obavezne sume koju Velika Britanija treba da uplati u zajednički budžet Evropske unije. Posle 2004. godine, kada je EU svoj savez proširila za još deset zemalja, pretežno sa teritorije istočne i centralne Evrope, Velika Britanija se suočila sa priliom migranata iz novih članica EU.

Nakon dolaska na vlast Dejvida Kamerna i Konzervativne partije najavljen je referendum o ostanku u Uniji, što je ujedno bio i pokretač pregovora o uslovima daljeg članstva Velike Britanije u EU. Iako su Velikoj Britaniji tom prilikom ponuđeni više nego povoljni uslovi u vidu „specijalnog statusa”, koje su karakterisali između ostalog izuzeće od dalje političke integracije, povlašćen položaj u vezi sa ekonomskim odnosima između članica evrozone i ostalih članica EU koje to nisu, kao i pravo Velike Britanije da uskrati određena prava i benefite radnicima koji dolaze iz novih zemalja članica EU u periodu od četiri godine, dok sami ne doprinesu finansiranju sistema (European Council, 2016), raspisivanje referendum o ostanku u Uniji nije izostalo. Sam rezultat referenduma ukazao je da većina Britanaca želi da istupi iz EU, navodeći politiku proširenja i jačanje migracionih procesa kao primarni razlog.

Premda se iz istorijske analize odnosa EU i Velike Britanije jasno može primetiti da je Velika Britanija oduvek imala specifičan, i na neki način povlašćen status u odnosu na ostale države članice (Kenealy, 2016), ovakva promena će imati značajan uticaj kako na regionalne tako i na globalne odnose, a svakako i na zajedničku politiku proširenja EU što naročito pogađa zemlje iz regiona Zapadni Balkan čije su nacionalne političke agende usvojile proces pristupanja EU kao nužnost i imperativ.

Zaključak

Kao rezultat istraživanja nameću se određeni zaključci kojima je cilj da odgovore na hipoteze postavljene na početku rada. Danas kada se Evropska unija suočava sa brojnim izazovima, od krize identiteta do preispitivanja svrhe svoga postojanja, neizostavno je sprovođenje određenih institucionalnih reformi. Ipak, očuvanje politike proširenja, koja će biti zasnovana na jasnim i ujednačenim kriterijumima, od suštinske je važnosti kako za budućnost regiona kome pripadamo, tako i za celokupnu Evropsku uniju. Posmatrano s aspekta zemalja Zapadnog Balkana, na proces integrisanja u Evropsku uniju treba gledati i kao na „sredstvo za ostvarivanje unutrašnjeg mira i stabilnosti, jačanje demokratije i vladavine prava te ekonomskog prosperiteta i sveukupnog napretka svake od država ovog regiona pojedinačno, a ne samo kao na cilj“ (Mišćević, 2007). S tim u vezi, „ubrzavanje procesa evropskih integracija ovih zemalja treba da bude ubrzavanje procesa unutrašnjih reformi i promena.“

Bez obzira na to kakve će konsekvence izazvati brexit, poznato je da sam izlazak neke države iz Evropske unije propisuje član 50 Lisabonskog ugovora iz 2007. godine koji je aktiviran sredinom 2017. godine, a predviđa vremenski rok o iščlanjenju iz EU saveza od najmanje dve godine, dok će o modalitetima izlaska sa državom članicom pregovarati Evropska komisija. Pre potpisivanja Ugovora o napuštanju Unije sa kojim bi morale biti saglasne obe strane, odnosno i država članica koje istupa iz Unije i sve postojeće države članice, potrebno je prethodno usaglasiti detalje budućih pravnih i finansijskih odnosa što može i dodatno vremenski opteretiti postupak.

Mnogi stručnjaci za ovu temu saglasni su u stavu da će ishod referendumu u Velikoj Britaniji u određenoj meri oduzeti fokus sa proširenja Evropske unije, jer će pažnju Unije usmeriti na pitanje britanskog odlaska iz EU. Takođe postoji mogućnost da Evropska unija bude koncentrisana i na reforme sopstvenog sistema kako bi održala ostale članice na okupu, otklonila nedostatke i učvrstila savez u snažnu i jedinstvenu uniju. Ključno pitanje jeste da li će Evropa razviti dovoljno političkog i društveno kulturnog jedinstva da deluje kao celina u pogledu mnogobrojnih međunarodnih problema, ili će postati ograničen skup zemalja sa izraženim nacionalističkim tendencijama, različitim političkim kulturama i spoljnim politikama.

Kada je reč o državama koje pripadaju regionu Zapadni Balkan trenutno je u fokusu formiranje carinske unije, što bi dovelo do integrisanja zapadnobalkanske petorke u ekonomskom smislu, dok bi implementacija sporazuma o carinskoj uniji podrazumevala ukidanje svih barijera i slobodniji i brži protok robe i kapitala. S obzirom na to da je reč o državama koje su veoma važni trgovinski partneri, ali istovremeno i male zemlje u tranziciji čije ekonomije nisu konkurentne i iz tog razloga spas vide u članstvu u Evropskoj uniji na koju su po prirodi svojih geopolitičkih položaja i etablirane, a strategija pojačane pro-

aktivnosti sa namerom diverzifikacije rizika svakako se smatra pozitivnom inicijativom i strategijom. U periodu koji karakteriše globalna međuzavisnost i sve učestalije ekonomske integracije, ali i mnoge neizvesnosti, turbulencije i rizici, ideja o kreiranju jedinstvene carinske unije predstavlja šansu od ogromne važnosti za ostvarivanje ekonomskog preporoda ovog regiona, a verovatno i priliku da se poboljša pregovaračka pozicija u odnosu na Evropsku uniju ukoliko se nastave težnje za evrointegracijama.

Literatura

1. Belkić, Vanesa „Politika uslovljavanja Evropske unije“, Građanska mreža, (2008)
2. Delević-Đilas, Milica „Evropska unija i politika uslovljavanja“, Centar za antiratnu akciju, Beograd, (2001)
3. Dupont, Claire; Trauner, Florian „What if? The implications of a Bregzit-scenario on different EU policies“, Institute for European Studies, (2016)
4. Ekiert, Grzegorz „Dilemmas of Europeanization: Eastern and Central Europe after EU Enlargement“, *Acta Slavica Iaponica*, Tomus 25, pp 1-28, (2008)
5. Elbasani, Arolda „European Integration in the Western Balkans: Revising the Transformative Power of the EU“, *E-international relations*, (2013)
6. Ker-Lindsay, James „Western Balkan states will need allies in an increasingly enlargement sceptic EU if they are to realise their aims of EU accession“, LSE's European Institute, (2014)
7. Milinkov, Smiljana; Šinković, Norbert „Izveštavanje Blica i Politike o bregzitu: identitet za druge u medijskom diskursu u Srbiji“, *CM : Communication and Media*, (2016)
8. Mišćević, Tanja „Odnosi Srbije i EU - da li je moglo brže“, (2007), Zbornik radova Evropska unija - prvih 50 godina, FEFA priredio Mihajlo Crnobrnja
9. Moćnik, Nena „EU's grinding of Balkan claws: Pejorative linguistic connotations at EU enlargement to Western Balkans“, *Politheor*, (2012)
10. Nye, Joseph S., „The Future of Power“, Public Affairs, New York, (2011)
11. Samardžić, Slobodan „Evropska unija - sistem u krizi“, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, (2016)
12. Samardžić, Slobodan; Radić-Milosavljević, Ivana „Evropski građanin u vremenu krize“, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, (2014)